

Чучалін Олександр

Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини

ЗАХОДИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ПО АТЕЇСТИЧНОМУ ВИХОВАННЮ МОЛОДІ В 1920 – 1930-Х РОКАХ

Становлення незалежної України супроводжується змінами в суспільних відносинах, у тому числі таких специфічних, як державно-церковні. ХХ століття стало періодом глибоких і великомасштабних соціально-економічних і політичних перетворень в Україні.

Науковцями дедалі більше уваги приділяється вивченню проблем міжконфесійних конфліктів, церковно-державних відносин, ролі церкви в житті сучасного суспільства. Проблему антирелігійної пропаганди та релігійності серед школярів та молоді в своїх працях розглядають такі дослідники, як Бобко Т. [2], Дудка Л. [3], Кузьменко М. [4], Славута Г. [7; 8]. Потрібно відзначити відсутність спеціальних досліджень, присвячених проблемі антирелігійного виховання в радянські часи, тому дослідження цієї проблеми є актуальною.

Правляча партія більшовиків поставила собі за мету побудову суспільства, в якому засадничо не передбачалося місця для релігії. Стратегія й тактика Комуністичної партії в досягненні цієї мети були спрямовані проти церкви як соціального інституту задоволення релігійних потреб населення та відзначилися відверто атеїстичним спрямуванням, особливо в 20 – 30-х рр. ХХ ст.

З установами радянської влади на всій території України почала запроваджуватися нова, радянська, система освіти, ідейні засади та принципи якої мали відповідати б меті й завданням нового суспільства – виховання громадянина соціалістичної держави, будівника комунізму з новою комуністичною мораллю. Партія розглядала молодь як свій резерв, тому

повинна була перейняти партійні принципи, в тому числі й установки на всеохоплюючу атеїзацію. Справі виховання молодого безвірника були підпорядковані школа та всі просвітницькі заклади.

Прийняття Декрету Тимчасового робітничо-селянського уряду від 22 січня 1919 року «Про відокремлення церкви від держави та школи від церкви» не призупинило негативного ставлення до церкви та релігійного виховання [2, 43].

Частина молоді відійшла від Церкви і приймала ту чи іншу участь в антирелігійній боротьбі в 20 – 30-х рр. ХХ ст. Не менш важливе місце посідав комсомол – комуністичний молодіжний рух, скорочення від «комуністичний союз молоді». Комсомольці особливо проявили себе під час проведення щорічних антиріздвяних і антипасхальних кампаній.

Вбачаючи в церкві ідейного супротивника, конкурента, партія й уряд повели проти неї нещадну боротьбу, їм мало було фізичного знищення духовенства та руйнування церков і храмів. Набагато важливішим для більшовиків було викорінення будь-яких проявів релігійності з життя й побуту народу, цілковите знищення релігійного світогляду мас. Тож особливу роль у створенні безрелігійного, атеїстичного суспільства мала відігравати школа [8, 247].

Щодо навчання та виховання молоді у спеціальному декреті, прийнятому ВУЦВК у листопаді 1922 р., а також у § 29 Кодексу законів про народну освіту в Україні було записано: «Викладання віровчення в навчально-виховних закладах учням, а також у церквах, молитовних будинках і приватних будинках особам, що не досягли 18-річного віку, забороняється» [6, 32].

Отримавши перемогу в питанні обмеження релігійного навчання, більшовицька влада на чолі з Комуністичною партією розпочала послідовну атеїстичну пропаганду серед дітей та молоді, активно залучаючи до цього осередки Спілки войовничих безвірників. Саме заангажована більшовицькими ідеями молодь, передусім, ставала членом Спілки

безвірників – формально позадержавної структури, яка ставила за мету активізацію антирелігійної пропаганди.

На Спілку воєвничих безвірників (СВБ) та її місцеві осередки покладалася основна робота щодо кадрового забезпечення антирелігійної пропаганди. Для підготовки пропагандистів атеїзму широко використовувалися найрізноманітніші форми антирелігійного навчання, основними ланками якого були: 1) антирелігійний гурток – створювався при кожному безвірницькому осередку з метою організації антирелігійної самоосвіти; 2) районний семінар або гурток підвищеного типу – організовувалися при райкомах партії та готували керівників антирелігійних гуртків; 3) робітничі та колгоспні антирелігійні університети – дворічний курс навчання готував безвірницькі кадри, які направлялися в райони для інструкторсько-методичної роботи; 4) антирелігійні курси – підготовка, перепідготовка та підвищення кваліфікації пропагандистів-антирелігійників; 5) антирелігійні кафедри та факультети при ВНЗ – готували наукових працівників для «антирелігійного фронту», які займалися розробкою теоретичних питань атеїзму [3, 13].

Особливе місце в переліку періодичних видань посідає антирелігійна загальносоюзна та українська преса, серед яких одне з перших місць має журнал «Антирелигиозное воспитание в школе», в якому Н. Амосов [1], А. Лукачевський [5], Є. Ярославський [9], публікують ряд своїх статей, які стосуються антирелігійного виховання в школі і вказують шляхи шкільної антирелігійної роботи.

Перш за все виховання молоді до революції базувалося на вірі в Бога, християнських цінностях та викладанні Закону Божого в школі. Вся шкільна атмосфера була проникнута релігійним духом. Відповідно, після революції були створені нові програми, книги, посібники, в яких взагалі відсутні елементи релігійного світогляду. Основним шляхом антирелігійної роботи в школі було проведення антирелігійних заходів щодо шкільного навчання та виховання [1, 29]. Виховання антирелігійними принципами повинні були

бути обґрунтовані на конкретних, близьких для дитини прикладах із політичного, соціального та культурного життя. Все це повинно було вкластися у свідомості школярів, що релігія суперечить науці, являється знаряддям експлуатації в руках панівних класів і заважає культурному і соціалістичному будівництву нової країни [4, 68].

Тогочасний вчитель мусив здійснювати антирелігійну роботу не тільки на уроках, а й у позаурочний час, зокрема, у гуртках та працювати з віруючими батьками, виголошуючи доповіді, проводячи бесіди й диспути, організовуючи вечори й екскурсії антирелігійного характеру. Це мотивувалося тим, що деякі питання антирелігійної пропаганди шкільними програмами не охоплювалися, а тому їх необхідно було поглиблювати й опрацьовувати додатково [9, 20].

Та все ж атеїзація глибоко і міцно вкоренилася в школі, стала однією з основних ланок ідеологічної роботи. Партійне керівництво постійно тримало в полі зору питання роботи школи, коректуючи й впливаючи на зміст і форми навчально-виховного процесу, подавляючи самостійність і незалежність учителя, його педагогічну ініціативу й творчість [5, 69].

Таким чином, антирелігійне виховання зростаючого покоління відбувалось у формах гурткової роботи (диспути, лекції, семінари, вечори, вистави тощо), участі у масових антирелігійних кампаніях. Все це перетворилося на систему дій, спрямованих на знищення релігійної свідомості та релігійного світогляду дітей, усунення церкви із системи виховання та запровадження нової атеїстичної ідеології.

Література

1. Амосов Н. Антирелигиозное воспитание в школе / Н. Амосов // Антирелигиозное воспитание в школе. – 1929. – № 1. – С. 22 – 30.
2. Бобко Т. До проблеми релігійності молоді в 20-х рр. ХХ ст. / Тетяна Бобко // Міжнародний Науковий Конгрес «Українська історична наука на

порозі ХХІ століття». (16 – 18 травня 2000 р.). Доповіді та повідомлення. – Чернівці: Рута, 2001. – Т.4. – С. 43 – 46.

3. Дудка Л.О. Співка войовничих безвірників в антирелігійній пропаганді в Україні (20 – 40 роки ХХ ст.): Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.01 – «Історія України» / Л.О. Дудка. – Київ, 2005. – 21 с.
4. Кузьменко М.М. Система освіти в УСРР у 1920-х рр.: історико-теоретичний аспект / М.М. Кузьменко // Український історичний журнал. – 2004. – № 5. – С. 66 – 80.
5. Лукачевский А. Антирелигиозная подготовка учительства / А. Лукачевский // Антирелигиозное воспитание в школе. – 1929. – № 1. – С. 68 – 76.
6. Седюлин А. Законодательство о религиозных культах / А. Седюлина. – М.: Юридическая литература, 1974. – 95 с.
7. Славута Г. Запровадження антирелігійного виховання в навчальних закладах України у 20 – 30-ті рр. / Г. Славута // Релігійна освіта в Україні (перша пол. ХХ ст.): збірка наукових праць / В.О. Пащенко (відп. наук. ред.). – Полтава, 1997. – С. 42 – 67.
8. Славута Г. Антирелігійна політика радянської держави в галузі народної освіти у 20-30 роки/ Г. Славута // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. – 1998. – № 1 – 2. – С. 244 – 252.
9. Ярославский Е. Учителя и религия / Е. Ярославский // Антирелигиозное воспитание в школе. – 1929. – № 1. – С. 19 – 21.